

66257918-4	12/2018	מקור ראשון - דיוקן	עמוד 4	1/2	25.79x29.32
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינו - 80790					

אורלי גולדקלנג

מוציאים לשון

מגמתה של האוניברסיטה העברית להסב את שפת הלימודים בה לאנגלית לא רק תיצור פערי מעמדות בתוך החברה הישראלית. היא גם תפער תהום של ניכור בין המוסד הזה היום ובין הסיבות האמיתיות שעמדו מאחורי הקמתו, בימים שהיה מותר לדבר בקול על גאולה

אלברט איינשטיין הגיע לביקור במולדת העם היהודי, מתוך רצון לסייע לוויצמן במימוש הקמתה של האוניברסיטה. במבנה היחיד שעמד לרשות המוסד נשא איינשטיין הרצאה על תורת היחסות. את דבריו הוא השמיע בצרפתית, אך פתח אותם במילים ספורות בשפת עמו המתחדשת, השפה העברית, חודשים ספורים לאחר שאליעזר בן־יהודה הלך לעולמו

“פתיחת המכללה העברית בירושלים – פתיחת תקופה חדשה בחייד: תקופת זוהר לחיים עצמיים מקוריים בתרבותך ובשפתך על אדמת ארצך... יום גדול היום הזה לשפתנו העברית. יום גדול לכל העם בארצות תפוצותיו – יום שיבת שפתנו אל בית חייה [...] דע היום כי עברי אתה ועברית שפתך!“. ביום הקמת האוניברסיטה העברית בירושלים פורסם קול קורא זה על ידי “גדוד מגיני השפה”, שנמנע אפילו מלקרוא ליצירה האקדמית החדשה שב”מרום הדרי ציון” בשמה הרשמי, הכולל מילה לועזית. 93 שנים מאוחר יותר, נראה כי רוחה של הקבוצה ההיא הקנאית לשפה העברית קרובה הרבה יותר לזו של מקימי המכללה־המכונה־אוניברסיטה, מאשר לזו המנשבת בקרב מובילי המוסד היום.

בשבוע שעבר חשף בעיתון זה פרשנו יehודה יפרח את כוונתם של בכירים באוניברסיטה העברית לשנות את שפת ההוראה בקורסים לתארים מתקדמים במוסד: המרצה בכיתת הלימוד לא יסתפק עוד בדרישה לקריאת מאמרים אקדמיים באנגלית, אלא יעביר את שיעורו בשפה האנגלית, יחבר מבחנים בשפה האנגלית, ואף ידרוש כתיבת עבודות באנגלית. פרופ’ אורון שגריר, סגן נשיא האוניברסיטה לבינלאומיות, אמר השבוע לישי שנרב בגלי צה”ל – בעקבות חשיפתו של יפרח – כי לא מדובר במהפכה של ממש: כבר היום ישנם באוניברסיטה שיעורים המתקיימים באנגלית, עבודות תזה נכתבות בשפה זו, ובסך הכול ההחלטה הטרייה נוגעת למחלקה הגיאוגרפית. החלטה גורפת בעניין עדיין לא עברה את אישור הסנאט, הדירקטוריון וגורמים מוסמכים נוספים, אולם על פי גורמים בתוך האוניברסיטה, ההצעה עצמה מלמדת על מגמה מדאיגה. כל כך מדאיגה, שהיא הביאה את האקדמיה ללשון עברית להתכנס השבוע לפגישת שלא מן המניין.

אין חולק על כך שהשפה האנגלית תפסה במאות האחרונות את מקומה של הלטינית בעולם המדע והרוח. מתבקש בהחלט להשריש את ידיעת השפה הזו בקרב כל ישראלי שוחר מדע שמעוניין להרחיב את השכלתו בשלב ראשון ולהפיץ את הגותו וממצאיו בשלב שני; ורצוי שידע לעבור לא רק לאותיות המסתלסלות אלא גם להגייה קצת פחות צברית ועילגת. גם הפריצה המדינית של ישראל נשענת לא מעט על האנגלית השגורה בפיו של ראש הממשלה. ובכל זאת, קשה שלא להזדעזע מהזיומה האוניברסיטאית האנטי־ציונית, שתאיץ את בריחת המוחות הישראליים להתפתחות אקדמית מעבר לים, תגדיל את האבטלה האקדמית המקומית של מוחות טובים דוברי עברית רהוטה ואנגלית מקרטעת, ותביא עלינו פערי מעמדות גדלים והולכים. צעד כזה יהיה בגידה ממשית לא רק בעם היושב בציון ומשווע להשכלה, אלא בעיקר ברעיון הציוני שהוליד את המוסד האקדמי הזה לכתחילה.

איינשטיין הגיע לעזור

6,000 איש הצליחו להבטיח את מקומם בטקס ההיסטורי שהתקיים בהר הצופים לפני מאה שנים

וחמישה חודשים. הם נתבקשו להתייצב במקומותיהם בשעה 14:45 בדיוק, בטרם יחל אירוע הנחת אבן הפינה לאוניברסיטה העברית, בהשתתפות גנרל אדמונד אלנבי וד”ר חיים ויצמן, שהגיע לטקס ברכבו של הגנרל. לצד השניים נכחו גם רבני ירושלים, המופתי של העיר, הבישוף האנגליקני ועוד שורה של אישים נכבדים. 13 אבני יסוד הונחו ברוב רושם תחת אוהל מקושט, והטקס נחתם בשירת התקווה והמנון הממלכה המאוחדת.

“ברוך אתה ה’ אלוקינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו ליום הזה, יום רביעי בשבת בחמשה עשר לחודש החמישי חודש מנחס־אב בשנת חמשת אלפים שש מאות שבעים ושמונה לבריאת העולם”, נכתב במגילת היסוד שנחתמה באותו יום, בלשון בעלת ניחוח של שטר נישואין. “שנת אלף ושמונה מאות ארבעים ותשע לחורבן בית מקדשנו השני, השנה העשרים ואחת לכנסייה הראשונה שאסף הדוקטור בנימין זאב בן יעקב הרצל את הציונים, בשנה הראשונה להכרזת הממשלה הבריטית על ידי מר בלפור בהסתדרותם של ראשי ההסתדרות הציונית על אודות מתן בית לאומי לעם ישראל בארץ ישראל, ביום הזה הונחה אבן הפינה הזאת לבניין האוניברסיטה העברית הראשונה בירושלים”.

תאריך לועזי, ודאי שמתם לב, נעדר מהמסמך המכונן. אבל אם אתם מתעקשים, אז הנה: ב־24 ביולי 1918, שלושים שנה לפני שזכתה מדינת ישראל בעצמאות, קמה לה האוניברסיטה העברית אי שם מעל פסגת הר הצופים.

חמש שנים מאוחר יותר הגיע מי שנחשב לככיר המדענים בעולם, אלברט איינשטיין, לביקור במולדת העם היהודי, מתוך רצון לסייע לוויצמן במימוש הקמתה של האוניברסיטה. במבנה היחיד שעמד לרשות המוסד נשא איינשטיין הרצאה על תורת היחסות. את דבריו הוא השמיע בצרפתית, אך פתח אותם במילים ספורות בשפת עמו המתחדשת, השפה העברית, חודשים ספורים בלבד לאחר שאליעזר בן־יהודה הלך לעולמו. שנתיים נוספות עברו עד שהעסק התחיל לעבור. ב־7 בניסן תרפ”ה, אחד באפריל 1925 למנינם, נערך בשעה טובה ומוצלחת טקס פתיחת האוניברסיטה. המוסד החדש פרץ מתוך שני מכונים קטנים לכימיה ולמדעי היהדות, מחלקה למיקרוביולוגיה וספרייה לאומית, שמוקמה במה שהפך לימים לספריית הפקולטה למשפטים. הטקס הזה עלה בגודלו על הנחת אבן הפינה: כ־7,000 איש מהארץ ומהעולם באו הפעם לאירוע, בתוכם אנשי דת ומנהיגים מקומיים, נציגי ממשלות שונות ומשלחות ממגוון אוניברסיטאות בארה”ב, באירופה ואפילו במצרים.

המוסד המכובד שמתפאר היום בשני קמפוסים – האחד בהר הצופים והאחר בגבעת־רם – וביוקרה אקדמית בינלאומית, התרכז בימי המנדט בלימודי תואר שני ושלישי בלבד. על אלה חלש סגל של שבעה פרופסורים וכשלושים מורי הוראה. הסגל הרצה בשפה העברית, כמתבקש: אחרי הכול, הקמת האוניברסיטה הייתה חלק מרכזי בחזון הציוני. רעיון

כינונו של המוסד האקדמי עלה לדיון כבר בקונגרס הציוני הראשון ב־1897, בעקבות הצעתו של המשכיל צבי הרמן שפירא, מחברי “חובבי ציון” ומי שהקים לימים גם את הקרן הקיימת לישראל. פיתוח המדע וחיבור לעולם המחקר הבינלאומי היו ודאי חלק מחזון ההקמה, אבל הם לא היו העיקר.

אלפי הציונים הנרגשים שנכחו בטקס הפתיחה באמפיתיאטרון בהר הצופים, באו לשם בין השאר כדי לשמוע את נאומיהם מלאי ההוד והשגב של הרב אברהם יצחק הכהן קוק, חיים ויצמן, הרברט סמואל, הלורד ארתור ג’יימס בלפור וחיים נחמן ביאליק. בגלריה שהוקמה בקמפוס הר הצופים במלאת תשעים שנה לטקס ההוא, מונצחים אישים אלה בדמויות קרטון שעוצבו על פי תמונותיהם. את שמותיהם מחליפים תארים: הרב, המנהיג, הנציב העליון, הלורד והמשורר. בקיר הרחב של הגלריה, הקרויה על שם מקס ואייזס שטרן, תלויים עיתוני “הצפירה” ו”היום” המבשרים על האירוע ההיסטורי, ולצידם שלל ידיעות ומקורות מאותם ימים – כולם חושפים התרגשות רבתי נוכח גודל השעה.

מחוץ לגלריה מוצבת לה כדזה גדולה מאת אוצרי תערוכת הקבע, מיכל מור וד”ר אסף זלצר. כותרתה, “חלונות הבית הזה ושערי ידיו אפוא פתוחים”, לקוחה מתוך נאומו של ח”נ ביאליק בטקס. “מה הפך את המאורע בהר הצופים באביב 1925 לכל כך משמעותי שרבים ביקשו לקבל הזמנה, אלפים הגיעו למענו לירושלים ואחרים הקפידו לשלוח ברכה?”, שואלים האוצרים בכדזה הגדולה. “למה אחרי שכבר הונחו אבני הפינה של האוניברסיטה בהר הצופים, נדרש היה טקס נוסף? למה אחרי שכבר נשמעו הרצאות מדעיות, דרשו ראשי האוניברסיטה להזמין נציגי אוניברסיטאות מהעולם אל ירושלים, לשמוע הרצאות נוספות?

“אירועי הפתיחה של האוניברסיטה היו למאורע הציוני המרכזי שהתקיים בירושלים בכל תקופת המנדט”, עונים הכותבים עצמם. “הקמת האוניברסיטה על ידי שליחי התנועה הציונית ונציגי היישוב הייתה לציון דרך בהגשמת חזון ציוני ייחודי, שיסודותיו עוד מהימים הראשונים של הציונות. בטרם הייתה ירושלים זירה לעימותים לאומיים זכתה העיר לארח כינוס לאומי־אקדמי כל כך גדול. כינוס שנועד להציג קבל עם ועולם שהיינו כאן. האוניברסיטה שינתה מאז את פניה ודרכה האקדמית. האם החזון שייעדו לה הנואמים המרכזיים בטקס הפתיחה, המוצגים כאן, מתקיים הלכה למעשה?”. שאלה זו מופנית כעת ביתר שאת לפרופ’ אורון שגריר ולחבריו.

לא טירונים אנו

באותם ימים, בעשור השלישי של המאה הקודמת, לא התביישו מחדשי היישוב העברי, שפתו ומוסדותיו לדבר במושגים גאוליים, ולא חשבו שייחשדו בשל כך במשיחיות מסוכנת. ההמנון שנכתב לכבוד טקס פתיחת האוניברסיטה מתכתב בלהט עם חזון הקמת בית המקדש השלישי, כשאת מקומה של השכינה

27.03x30.75	2/2	עמוד 5	מקור ראשון - דיוקן	12/2018	66257866-6
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

את החזון הציוני
החליף חזון ככל
העמים, ובכירי
האוניברסיטה
העברית הראשונה
מבכרים להיות זנב
ללועזיים על פני
הזכות להיות ראש
לעבריים. אחרי כל
ההישגים הגדולים
שלה, מוותרת
האוניברסיטה על
גאוות החוכמה
היהודית, ובוחרת
למתג עצמה ברצף
האוקספורדים
שהרחק מאחוריהם
היא צפויה להשתרך

6,000 איש הצליחו להבטיח את מקומם בטקס ההיסטורי. אירוע הנחת אבן הפינה לאוניברסיטה העברית

הזמנים ובכל הארצות", נאם ביאליק בטקס ההוא, ומיד הוסיף: "ואולם גם אנחנו לא טירונים אנו במלכות הרוח, ובלמדנו מכול יש לנו גם משהו ללמד. ובטוח אני כי יבוא היום ואותם העיקרים המוסריים שהונחו ביסודם של בתי-תורתנו, כגון אלה המנויים בכרייתא הקצרה והמופלאה שנקראת 'פרק קניין תורה', ייעשו לנחלת האנושיות כולה". ראוי לה למדינת ישראל שתקציבי העתק האקדמיים שלה ינותבו למוסדות המקרמים את ערכיה הציוניים, ועונים על הדרישה המתבקשת הזו של הפצת החוכמה היהודית וטיפוחה, בצד הפתיחות האינטלקטואלית הכלל-עולמית. את הפריצה העברית יש להמשיך ולעשות מתוך השפה המשותפת שהצליחה לחבר יהודים מתפוצות שונות, מתוך הייחודיות הבלתי אמצעית שמגדירה אותנו כעם. כדברי המדרש הידוע שהזכירו בהודעתם "גדור מגיני השפה" – חיים ומוות ביד הלשון. ■

//////////

לתגובות: orlyg@makorishon.co.il

המרוממת מכל לשון. לא רק הגאווה הלאומית ניצבת על הפרק, אלא גם ההשכלה הרחבה הנדרשת לכל משכיל. השפה היחידה שהתקיים בה חזון העצמות היבשות, שעלתה מתוך בורות הגניזה וצמחה ופרחה מחדש, אוצרת בתוכה מטמון אינסופי של יופי וחוכמה, מחשבה ועומק. השפה העברית מרתקת בהרכבים שהיא יוצרת ובנביעות שהיא מנביעה מכל שורש ומכל הטיה. אקדמאים רבים הלא נדרשים ללמוד את הלטינית, שפת האינטלקטואלים שהצטמצמה לגבולות הוותיקן, כדי להתמצא בכתבים נושנים בתחומיהם. אינטלקטואל אמיתי מוכרח להכיר את הלטינית, לדעת אותה, להתפאר בה. מן הראוי שהשפה העברית המתוחכמת כל כך תהיה שפת חובה עבור האינטלקטואל המבקש להכיר את כתבי הקודש בנוסחם המקורי, ולחדר את מוחו ולשונו בחידוד הראוי להם – בין אם הוא דוקטורנט במדעי הרוח, במדעי החברה או במדעים מדויקים. "חלונות הבית הזה ושעריו יהיו אפוא פתוחים לארבע רוחות השמיים, להביא אליו את כל הטוב והנעלה מכל תנובות רוחו היוצר של האדם בכל

תופס המדע כממחיש הגאולה: "צאו ורגו, קטן, רב, פי קם, פי קם הדביר. / אם גלה כבוד, – הנה שבי! לא אבד לנו ניר. / על תריצופים מגדל אור, ונשקף הוא ברום. / אל נגהו נכסף דור ודור, התפלל אליו הם, / למול המדבר, מול הים. לנכת הר נבו – / בית-מקדש הוד יתנוסס שם, המדע יגוה בו. / לזמרת תורה יען קול – קול מעדר, פטיש, סדן. / ושמם תצלה עלי-פני פל: קה עובר עם ורן".

גלי הפוסט-ציונות העוים הצליחו לכסות על קודש הקודשים של המדע העברי, עקרו את שורשי הרוח שבו והותירו אותו במעורמי אינטרסיו הכלכליים בלבד. את החזון הציוני החליף חזון ככל העמים, ובכירי האוניברסיטה העברית הראשונה מבכרים להיות זנב ללועזיים על פני הזכות להיות ראש לעבריים. אחרי כל ההישגים הגדולים שלה, מוותרת האוניברסיטה על גאוות החוכמה היהודית, המתבטאת היטב גם בשפה, ובוחרת למתג עצמה ברצף האוקספורדים שהרחק מאחוריהם היא צפויה להשתרך.

לא על המדע לבדו עומדת אוניברסיטה עברית באשר היא, אלא על ייחודה המקומי ושפתה